

SLAVICI ȘI PROBLEMELE LIMBII NOASTRE

DE

TEOFIL TEAHA

Unul din aspectele puțin studiate ale activității lui Ion Slavici este acela al preocupărilor lui privitoare la limbă.

Nu numai prin opera sa literară, ci și prin părerile sale despre limbă, Slavici se situează în rîndul scriitorilor noștri clasici care au luptat pentru cultivarea limbii poporului, pentru o literatură legată de popor și de aspirațiile acestuia.

Viața lui Slavici este strîns legată de viața poporului, pe care s-a străduit tot timpul să-l înțeleagă și să-l slujească. După cum singur o mărturisește, încă din anii adolescenței, ca elev la Arad, Slavici cutreierase Ardealul, pe jos, în lung și-n lat, trăind printre țărani, însușindu-și limba lor, cunoscînd îndeaproape oamenii și locurile.

Slavici începuse să scrie «în romîneasca de la Șiria» încă din timpul cînd se afla, ca militar, la Viena. O influență hotărîtoare în formarea concepției de scriitor a lui Slavici a avut-o timpul petrecut la Viena alături de Eminescu, și prietenia cu acesta. Contactul cu Eminescu a fost o împrejurare fericită pe care Slavici a știut s-o folosească cu succes. El mărturisește chiar că, înainte de a-l cunoaște pe Eminescu, era cam străin de limba romînă literară, datorită mediului școlar în care crescuse: «în ceea ce privește limba romînă mă dumiriseam mai ales stînd de vorbă cu Eminescu»¹.

Îndemnat de marele poet, Slavici începu să scrie, dar ani de-a rîndul el n-a publicat nimic mai înainte ca Eminescu să-i fi revăzut textul: «În urma stăruințelor lui [Eminescu] am început să citesc romînește, m-am deprins încetul cu încetul cu rostirea literară a vorbelor și am scris, cum zicea el, în șirîneasca mea, mai întîi comedioara «Fata de birău», apoi povestea «Zina

¹ I. Slavici, *Lumea prin care am trecut*, București, 1930, p. 104.

zorilor » și, în cele din urmă, studiul « Noi și maghiarii ». Deoarece eu nu eram în stare să scriu corect, el îmi copia manuscritele făcînd în ele corecturi cu multă discrețiune și le trimetea la « Convorbiri literare » cu care avea legături ¹.

Din amintirile lui Slavici aflăm că el purta, împreună cu Eminescu și Caragiale, la redacția ziarului « Timpul » discuții înflăcărâte, care se continuau pînă noaptea tîrziu, acasă la Eminescu: « steteam și eu adeseori cu el [Eminescu] și discutam chestiuni de gramatică, de pedagogie, de filozofie, ori de istorie » ².

La fel ca Eminescu și Caragiale, Slavici avea o grijă deosebită de a prezenta maselor largi de cititori o gazetă scrisă într-o limbă clară și cît mai îngrijită. Articolele date la tipar erau corectate de ei cu multă atenție și migală.

Slavici a tras multe foloase din discuțiile pe care le avea cu Eminescu și Caragiale în chestiunile de limbă: « Eu dedeam pe timpul acela lecțiuni de limba romînă la școala normală a societății pentru învățatura poporului romîn. Mă bucuram deci că, ascultînd, pot să mă prepar pentru lecțiunile ce aveam de dat » ³.

Dar faptul cel mai important e că, în timpul acestor discuții, Slavici și-a precizat concepția despre limba literară: « din sufletul poporului avem să ne luăm inspirațiunea și bine romînește e așa, cum pretutindenii vorbesc romînii » ⁴. Bazat pe această concepție lingvistică înaintată, el subliniază următoarele: « ... scriînd, îmi dădeam toată silința să mă potrivesc atît în plăzmuire, cît și în formă cu felul de a vedea și cu gustul acelora pe care îi aveam în vedere... lucram totdeauna pe-ndelete, țineam la corectitatea formei pînă-n cele mai mici amănunte, și-mi dădeam silința să aleg vorbele, să le întrebuițez și să le așez potrivit cu deprinderea celor mai mulți dintre romîni » ⁵.

Ideile exprimate de Slavici în rîndurile de mai sus sînt deosebit de importante și ele trebuie subliniate în legătură cu lupta lui consecventă pentru cultivarea limbii poporului, pentru valorificarea tezaurului ei lexical.

De la « Timpul », Slavici se reîntoarce, ceva mai tîrziu, în Ardeal. El înființează în 1884 și conduce ziarul « Tribuna » din Sibiu, unde militează pentru « realismul poporan ». El caută să orienteze literatura ardeleană spre folclor — spre literatura inspirată din viața poporului.

Slavici lupta pentru înfăptuirea unității limbii literare prin ziarul « Tribuna », care ajunsese a fi cel mai îngrijit dintre toate ziarele din Ardeal, în ce privește limba. Corespondența, foarte numeroasă, pe care ziarul o primea de la cititori, era citită cu atenție și corectată înainte de publicare, iar cînd

¹ I. Slavici, Amintiri, București, 1924, p. 4.

² Ibidem, p. 25.

³ Ibidem, p. 177.

⁴ I. Slavici, Amintiri, București, 1924, p. 177.

⁵ I. Slavici, Lumea prin care am trecut. București, 1930, p. 107.

era cazul, refăcută radical: « Cele mai multe din aceste (corespondențe) erau scrise într-o limbă plină de localisme, încît nu era cu putință să le publicăm fără ca să le fi corectat »¹. Această muncă de stilizare a fost făcută de Slavici și Bechnitz, redactorul « Tribunei », cărora li s-a adăugat, puțin mai târziu, și Coșbuc, despre care Slavici mărturisește că avea o mare pasiune pentru limbă. În « Tribuna » din 1887 (nr. 291) ni se spune că « mai ales în primii doi ani, noi am fost aici la redacțiunea « Tribunei » nu numai redactori, ci totodată și dascăli de limba romînească ».

Cu toate că, pînă la apariția « Tribunei » din Sibiu, românii ardeleni mai cultivau ideile școlii latiniste, totuși nu lipsiseră încercări de a aplica principiul fonetic în ortografie. Astfel de încercări au făcut « Foișoara Telegrafului Român » și « Albina Carpaților » (1876—1879), dar ele n-au avut succes din cauza încetării apariției acestor publicații.

Un merit deosebit al lui Slavici constă în faptul că, sub conducerea directă a lui, « Tribuna » din Sibiu a luptat cu consecvență împotriva exagerărilor latiniste, pentru înlăturarea definitivă a principiului etimologic și introducerea, de la început, a ortografiei fonetice. Vorbind despre urmările înlăturării ortografiei etimologice, el spune: « Deschizînd drum larg pentru înrîurirea literară a Romîniei, noi ne-am pus în conflict nu numai cu stăpînirea ci totodată și cu mare parte dintre cărturarii noștri [din Ardeal], nu însă și cu cei de la sate, nu mai ales cu poporul, care era cuprins de însuflețire cînd a văzut că se poate scrie romînește și așa ca el să înțeleagă cele scrise»... « Ne ocăra lumea pentru limba noastră cea « stricată », dar cetia cele scrise de noi și cetind mereu, s-a deprins și ea să scrie în aceeași limbă »².

Ironia lui nu-i cruță pe latiniști: « Preocupați de romanism ori de alte direcții străine firei lor primordiale, inteligenții ardeleni nu pot să priceapă gîndirea poporului. Pentru aceea: limba vorbită de către popor este « coruptă », poezia poporană este *sarbedă* și îndeobște tot ce e poporal, este stricat, pentru că nu este *roman* ci *român*. Și numai de cînd ne ferim de tot ce este *român* și căutăm numai ce este *roman* datează decadența noastră literară: numai de atunci avem o limbă pe care nici noi singuri nu o pricepem ». Combătîndu-i pe latiniști care scriau « într-o limbă, care supără auzul și simțămîntul romînu-lui »³, Slavici afirmă că: « Timp foarte îndelungat întreaga noastră mișcare literară a stat din cauza unei exagerări mai mult ori mai puțin în loc »⁴. Cîțiva ani mai târziu, el constată cu plăcere « progresul îmbucurător, pe care l-am făcut în timpul acestui deceniu în ceea ce privește limba noastră literară »⁵. Slavici a luptat cu consecvență împotriva ideilor greșite ale latiniș-

¹ I. Slavici, Amintiri, București, 1924, p. 145.

² I. Slavici, Tribuna și tribuniștii. Orăștie, 1896, p. 42.

³ I. Slavici, Compendiu de meteorologie de dr. A. D. Alexi, « Tribuna » VI, 1889, nr. 261

⁴ I. Slavici, Cărțile noastre școlare, « Tribuna » II, 1885, nr. 36.

⁵ Compendiu de meteorologie.

tilor. Astfel, cu un an înainte de a muri, el publică un articol în care se referă, printre altele, la dicționarul lui Laurian și Massim și la gramatica lui T. Cipariu și arată că «aceste publicațiuni n-au avut însă înrîurire hotărîtoare asupra mișcării noastre literare, căci numai puțini dintre scriitori și încă mai puțini dintre cititori au ținut seama de ele»¹.

Orientarea lui Slavici spre ortografia fonetică și spre «realismul poporan» a fost determinată și de faptul că el ducea o intensă activitate pentru culturalizarea maselor populare. Ca director al «Tribunei» el începe — în acest sens — publicarea unei biblioteci populare, ale cărei volume apărute s-au bucurat de o largă răspîndire în rîndurile populației de la sate, căci erau scrise într-o limbă simplă și înțeleasă de toți.

În promovarea «realismului poporan», în orientarea scriitorilor ardeleni spre literatura populară, Slavici pornește de la ideea că dacă «autoritatea supremă în materie de limbă romînească este poporul romînesc, în al căruia grai viu s-a plămădit limba romînească» — atunci e firesc ca limba noastră să se dezvolte și să se îmbogățească pe baza limbii vorbite de întreg poporul romîn. El subliniază însă și necesitatea ca scriitorii să cunoască temeinic limba literară, limba în care au scris clasicii noștri, căci «dacă romîni neași și fără știință de carte, păstorul de la munte, plugarul de la cîmpie și tîrgovețul de prin mahalale, sînt autoritate în materie de limbă romînească, autoritate sînt și scriitorii romîni moderni și vechi, începînd de la Alecsandri și Eminescu pînă la Vornicul Ureche și Diaconul Coresi»².

Conștient de faptul că poporul este creatorul și purtătorul limbii, Slavici, în preocupările sale de limbă, merge pe drumul trasat de înaintașii săi Bălcescu, Russo, Alecsandri, prietenul său Eminescu și alții. El vede dezvoltarea limbii romînești prin studierea și însușirea limbii și literaturii populare — acest izvor nesecat de inspirație al creatorilor de artă: «cel ce scrie pentru toți romîni va alege, întrebuița și așeza vorbele cum se obicnuiește pretutindeni la romîni. Aceasta ne-a spus-o încă sînt acum vreo două sute cincizeci de ani Ștefan, mitropolitul Bălgradului, comparînd vorbele cu banii, care sînt cu atît mai buni, cu cît mai largă li-e trecerea. Asemenea limbă în cel mai larg înțeles poporal există în multe poezii populare, în mare parte din poeziile lui Alecsandri, ale lui Coșbuc, în cronici și în cărți bisericești, în colecțiunile de povești ale lui Ispirescu...»³.

«Pentru ca să poți scrie în limba aceasta — spune Slavici, puțin mai departe — trebuie să știi fie din grai viu, fie din scrierile altora, cum vorbesc romîni pretutindeni, să fii bine dumerit asupra gramaticii limbii romînești,

¹ I. Slavici, *Academia Romîină și Gramatica*. «Adev. lit. și art.» 1924.

² I. Slavici, *Articularea numelor proprii*. «Tribuna», Sibiu, martie 30. V (1888) nr. 205 — 227.

³ I. Slavici, *Poporanismul*, «Lucașfărul». Sibiu IX (1910), p. 199.

să studiezi cronicarii și cărțile bisericești și să citești operele celor mai însemnați dintre scriitorii români ».

Ideile exprimate de Slavici în citatele de mai sus l-au călăuzit atît în activitatea de gazetar la « Tribuna » cît și în cea de scriitor.

Conduc de aceste idei el a combătut cu fermitate, în tot restul vieții, pe scriitorii care nu întrebunțează o limbă limpede și curgătoare, înțeleasă de popor, ci recurg la fraze nepotrivite cu « firea cea adevărată a limbii românești » și care se adresează « numai celor deprinși a poci limba românească, folosindu-se de vorbe franțuzești nepotrivite cu felul de a gândi al românului »¹. El combate pe acei care cultivă « o limbă oarecum nouă și din ce în ce mai pestriță și mai străină pentru urechea românului ». El critică de asemenea pe acei « care se folosesc fiecare în felul său de provincialisme, de arhaisme, de neologisme, ba nu arareori și de barbarisme, ca să coloreze și să producă efect »². Slavici compară limba vie a poporului cu « o copilă desculță și îmbrăcată în cămășuță curată » — în timp ce limba « stîlcită », « pestriță », neînțeleasă de popor seamănă cu « o cocoană sulemenită și gătită împestrițat cu zdrențe adunate de pretutindeni »³. Ca o confirmare a celor de mai sus, facem loc și următoarelor rînduri pe care Slavici le citează din revista « Sburătorul literar », condusă de criticul literar bughez Lovinescu: « În agresiunea generațiilor literare spre deveniri anticipate, în desolidarizarea cu trecutul dusă pînă la discontinuitate, în simulația universală a unei sensibilități diferite, R. Cosmin stă înfipt ferm în locul comun și banal, cu o seninătate ce-l ridică deasupra promiscuității ». Și Slavici se întreabă: « între cele vreo douăsprezece milioane de români cîți oameni se vor fi găsind care sînt în stare să înțeleagă scrisa marelui măiestru »⁴.

Ion Slavici a depus o activitate rodnică și în rezolvarea unor probleme de vocabular și de gramatică. Astfel, el a publicat, în coloanele « Adevărului literar și artistic », mai multe articole în care se ocupă de limba ziarelor și de graiul viu. El face o serie de observații juste, arătînd că presa era departe de a folosi o limbă literară îngrijită. Păreră lui Slavici era că presa timpului nu stimula îmbogățirea limbii literare, ci, din contră, contribuia la « pocirea limbii » prin așa zisa « limbă păsărească », după expresia lui Eminescu. Față de această stare de lucruri, Slavici arată că sînt mulți scriitori « care-o dau pe « păsărește » fiindcă nu și-au dat silința să cunoască scrierile noastre mai vechi, fie chiar și numai cele din sec. al XIX-lea ». Acest lucru el îl ilustrează prin citarea (în mai multe

¹ I. Slavici, « Păsăreasca » de azi. « Adev. lit. și art. », București, 1922, aprilie 2.

² I. Slavici, Poporanismul, « Luceafărul ». Sibiu IX (1910), p. 199.

³ Ibidem.

⁴ I. Slavici, « Păsăreasca » de azi. « Adev. lit. și art. », București, 1922, aprilie 2.

articole succesive) a foarte numeroase « exemple de ușurință în ceea ce privește fie alegerea, fie întrebuițarea, fie așezarea vorbelor », exemple luate din ziare, reviste și alte publicații.

Privitor la lexic, Slavici recomandă acele forme care se potrivesc mai bine cu « firea cea adevărată a limbii românești », pe acelea « de care s-au folosit mai mult cronicarii, traducătorii cărților bisericești și cei mai de frunte dintre întemeietorii culturii noastre moderne ».

Din limba vie, el citează numeroase greșeli de vocabular: « Eu cunosc, de exemplu, vorba « niște », m-am folosit adeseori de ea și o iau drept plural al articolului nehotărît. Nu-mi aduc aminte să-l fi auzit în graiul viu întrebuițat și la genitiv ori la dativ și de aceea nu l-am întrebuițat și nu-l întrebuițez nici eu. . . Am citit însă prin ziare, prin reviste și prin cărți « niștor », « a niștor », ba pînă chiar și « niștor-a ». El arată că aceste forme sînt « nepotrivite cu firea limbii noastre ».

Slavici citează și exemple din care rezultă că « același scrietor se folosește în aceeași scriere, ba cite o dată chiar pe aceeași pagină și-n aceeași frază și de forma corectă alătura de cea pocită »¹. Astfel, el arată că genitivul plural de la cuvîntul *literă* nu este *literilor*, cum apare de patru ori consecutiv în coloanele unui ziar, ci *literelor*. El dă de asemenea exemple de întrebuițări greșite ale pronumelui personal *său*, *sa* în loc de *lui*, precum și multe alte inconsecvențe.

✕ Slavici insistă asupra « disciplinei în materie de limbă românească » și constată că « românul ține la precizie și în româneasca cea adevărată se repetă atît prepozițiunea cît și articolul. Nu putem să zicem « de la București și Iași », ci sîntem nevoiți a zice « de la București și de la Iași »².

Problemele de ortografie și ortoepie l-au preocupat întotdeauna pe Slavici. El combate și cere revizuirea ortografiei stabilite de fosta Academie Romîna care n-a ținut seamă și de acei « care au îmbătrînit scriind romînește și dînd lecțiuni de gramatică romînească ». În prefața gramaticii³ sale, Slavici arată că va preciza « regulele ortografice abia la sfîrșitul sintaxei, cînd va fi lămurit și rostul semnelor de interpunctuațiune ». El combate formele « coaje, vraje, mătase » și recomandă numai întrebuițarea formelor cu — *ă*: *coajă, vrajă, grijă, gușă, ușă, cenușă, uriașă* etc.

Articolul « Cum se scrie romînește » a fost alcătuit de Slavici la îndemnul unui cititor al « Adevărului literar și artistic ». Acesta trimisese o scrisoare prin care-l ruga să-i arate care formă este cea recomandabilă « *dușmanele* ori *dușmancele*, *vremile* ori *vremurile*, *să pui* ori *să pun*, *să stee* ori *să stea*, cînd se întrebuițează pronumele posesiv *lui* și cînd *său* » etc. Prin acest articol, Slavici răspunde unora dintre scriitorii timpului care socoteau că « limba ro-

¹ I. Slavici, Un manual de gramatică, « Adev. lit. și art. », 1922.

² I. Slavici, « Păsăreasca » de azi, « Adev. lit. și art. », 1922.

³ I. Slavici, Gramatica limbii romîne. Partea I. Etimologia. București, 1914, p. 183.

minesească nu e încă definitiv formată ». El chiar precizează acest lucru: « Mai ales pe aceștia îi am în vedere dacă răspund în cele din urmă la întrebările puse de cititorul « Adevărului literar ». Gîndul meu e să arăt că limba în care au scris Eminescu, Coșbuc, Caragiali și Vlahuță și-n care scrie Gala Galaction e desăvîrșită-n toate amănuntele ei. Neisprăviți sînt cei ce se folosesc cu ușurință de ea. » El recomandă gazetarilor și în genere scriitorilor ca pentru perfecționarea și mînuirea cu ușurință a bogăției și frumuseții limbii noastre literare să-și dea « silința de a o cunoaște-n toate amănuntele ei ».

Răspunzînd celor ce negau posibilitățile artistice ale limbii romîne, Slavici demonstrează că limba noastră a ajuns la o deplină închegare, că ea este capabilă să exprime cele mai felurite idei și dă ca exemplu operele marilor noștri clasici. El arată de asemenea că limba noastră are reguli bine stabilite cu privire la locul atributului, complementului etc. în frază, și că « orișice abatere de la aceste reguli e inversiune mai mult ori mai puțin siluită, care-ntunecă înțeleșul și-l obosește pe cititorul, care numai pe ghicite poate să înțelagă ».

În acest lung articol, Slavici expune și « regulile generale în ceea ce privește conjugarea ».* El subliniază « abaterile » unor verbe de la aceste reguli și înlătură prin această expunere « nedumeririle privitoare la conjugare ». El conchide că « între două forme alegem totdeauna pe aceea care e mai potrivită cu regula, căci prin abateri de la regulă limba se dezorganizează și se pocește »; mai departe arată că, dacă am admite toate abaterile de la regulile generale, atunci « gramatica limbii romîne ar fi înecată într-o babilonie de excepțiuni » — și în fine — « numai poeților li se iartă să se folosească fie de una, fie de alta dintre cele două forme, după cum cer ritmul și rima, . . . pentru altă lume e literară forma mai potrivită cu regula generală ». Aceste principii fuseseră expuse și subliniate de către Slavici cu mulți ani înainte într-un articol publicat în « Tribuna » de la Sibiu: « numai de forme obișnuite și potrivite totodată și cu firea limbii avem să ne folosim. Singur poetul și în genere scriitorul cu inspirațiuni puternice se poate încumeta să se abată de la această regulă ».

Într-un alt articol¹, Slavici analizează locul pe care-l ocupă, în frază, atributul și complementul și precizează faptul că « limba noastră are pentru așezarea vorbelor reguli neîndoioase, raționale și pînă în cele mai mici amănunte bine hotărîte ». El dă numeroase exemple care să ilustreze « așezarea vorbelor » și arată că un scriitor care cunoaște bine limba romînă și care vrea să redea prin scrisul său o frază limpede și curgătoare « se ferește dar de-ngrămădirea atributelor, face analiza frazei, pe care vrea să o fixeze pe hîrtie, în toată liniștea și pînă în cele mai mici amănunte și le chibzuiește toate așa, ca cititorul să nu rămîie în îndoială asupra legăturilor sintactice. Încă mai multă cumpenire se cere cînd vorba e de așezarea complementelor. Pe cînd atributele sînt mai mult ori mai puțin fixe și au în frază pozițiune bine hotărîtă, com-

¹ I. Slavici, Așezarea vorbelor (postumă). « Adev. lit. și art. », 1930, iunie 1.

plementele sînt mobile, încît scriitorul poate să le scrie — parcă după bunul lui plac. Au cu toate aceste și ele tipicul lor, pe care-l știm cu toții ». Slavici menționează că scriitorul poate « să facă fel de fel de inversiuni și să iee complementul de la locul lui, ca să-l arunce mai ici, mai colo, fie chiar și la începutul frazei, dar nu după bunul său plac, ci cu rost bine hotărît, fie ca să lumineze, ori să rotunjească fraza, fie ca să scape de o cacofonie, fie mai ales ca să scoată la iveală anumite note. În această cumpenire consistă ceea ce numim tehnica scrierii, măestria literară ».

Slavici s-a preocupat de topica frazei încă cu vreo douăzeci de ani înainte de a scrie acest articol. Astfel, el face în 1905 o comunicare la Academia Română cu titlul « Așezarea vorbelor în romînește », lucrare care a apărut atît în « Analele Academiei Romîne », seria a II-a, tom. XXVII. Mem. Sect. Lit., cît și sub formă de extras.

În această comunicare el stabilește « cîteva reguli generale în ceea ce privește așezarea vorbelor în limba romînească », fiind îndemnat să facă aceasta din cauză că: « multe din cele mai prețioase scrieri ale noastre sînt lipsite de claritate și de cuvenita precizie, fiindcă autorii lor, lucrînd în grabă mare n-au așezat vorbele cu destulă cumpenire ».

Slavici precizează faptul că regulile pentru așezarea cuvintelor în frază « rezultă nu numai din simțămîntul de limbă al romînilor azi în viață, ci și din uzul literar păstrat în timp de patru veacuri ». În acest sens el citează o mulțime de exemple luate din Coresi, Dosoftei, M. Costin, I. Neculce, D. Cantemir, Hasdeu, Odobescu și Coșbuc.

Problema topicii ocupă un loc central în preocupările lui Slavici despre limbă. El precizează că atunci « cînd atributele se îngrămădesc și fraza se complică, limba noastră cea « veche și înțeleaptă », cum îi zicea Eminescu, e stîl-cită și pentru că nu sîntem încă pe din destul dumiriți asupra legilor ei » — de aici — « necesitatea de a stabili pînă în cele mai mici amănunte regulile pentru așezarea vorbelor ».

➤ Vorbînd despre necesitatea cultivării limbii literare cu mulți ani înainte, că « acela, care vrea să scrie bine, trebuie neapărat să cunoască regulile gramaticale », deoarece numai în felul acesta « creează cuvinte noi și forme noi, care, deși neobișnuite, nu numai au farmecul originalității, ci ne și par totodată oarecum de sine înțelese, fiindcă sînt potrivite cu firea limbii »¹.

— Slavici își precizase de asemenea punctul de vedere și în ce privește rolul cuvîntului și întrebuintarea lui de către scriitor în creația sa artistică: « îndeosebi noi scriitorii nu ținem să știm de unde vine vorba, ci să fim bine dumiriți asupra înțelesului ce se leagă de ea în mîntea romînilor, la care ne adresăm

¹ I. Slavici, Articularea numelor proprii, « Tribuna » Sibiu, V (1888), nr. 205—227.

« că nu în vorbe, ci-n înțelesul lor se dă pe față sufletul limbii, care e și al neamului ce a plămădit-o »¹.

Nesocotind aceste principii, unii scriitori cu vădite tendințe cosmopolite, în loc să folosească în creația lor artistică limba vie a poporului, învățînd în acest sens de la clasicii literaturii noastre, scriau într-o limbă, « stîlcită », îmbicsită de elemente de jargon, neînțeleasă de popor.

Slavici a vorbit adesea despre însemnatul rol educativ al studierii limbii materne în școli. El a cerut să se pună la îndemîna maselor populare și a copiilor bucățile de lectură cele mai frumoase din literatura noastră, scrise într-o limbă aleasă: « maselor mari ale poporului și copiilor n-avem să le dăm decît ceea ce e cu desăvîrșire bun, chiar ce e mai bun în literatura noastră »².

Slavici, care a fost profesor de limba romînă aproape cincizeci de ani, a simțit de timpuriu nevoia unui manual de gramatică a limbii romîne. El a subliniat necesitatea acestuia nu numai în școală — ci și pentru scriitori, în genere. E destul să amintim că încă din timpul cînd era la redacția ziarului « Timpul », împreună cu Eminescu și Caragiale, el se gîndise să alcătuiască o astfel de gramatică: « Deoarece nici una dintre gramaticile, care existau atunci », nu erau corespunzătoare — fiind dominate de ideile exagerate ale latiniștilor — « ne-am pus de gînd să ne croim noi o gramatică — așa numai pentru noi. Eminescu a luat asupra sa etimologia, Caragiali s-a pornit să stabilească sintaxa, iară eu îmi dădeam silința să mă dumiresc în ceea ce privește alegerea, întrebuițarea și așezarea vorbelor potrivit cu firea limbii romînești »³.

Vorbînd despre rolul deosebit pe care îl are, în școală, un manual de gramatică, Slavici arată că « în școala primară și mai ales în cea secundară, limba maternă e predată pentru ca școlarii . . . să se deprindă a-și da cu tot dinadinsul seamă, cum au să fie alese, întrebuițate și așezate vorbele și să devie cititori cu judecata bine chibzuită, care știu cum au să fie vorbele rostite și scrise și sînt în stare să facă deosebire dintre ceea ce e bine scris și ceea ce e stropșit »⁴.

Experiența didactică și cunoștințele căpătate în cei aproape cincizeci de ani de profesorat i-au înlesnit elaborarea unui manual de « Gramatică a limbii romîne, Partea I. Etimologia », care a apărut la București în 1914 și cuprinde 183 pagini. Această gramatică, în care Slavici a căutat să precizeze regulile morfologice ale limbii noastre, se adresează unui cerc larg de cititori. « Lucrarea e croită — spune el în prefață — în vederea celor ce-și dau seamă, că nu sînt, și țîn să fie pe din destul dumiriți în ceea ce privește gramatica limbii romînești ».

Încă cu mulți ani înainte de apariția acestei gramatici, Slavici alcătuisese împreună cu prietenul său Manliu un « Curs practic și gradat de gramatică

¹ I. Slavici, Sufletul romînesc, « Convorbiri Literare », 1908, p. 318.

² I. Slavici, Un curs de limba romînă, « Adev. lit. și art. », 1923, februarie 18.

³ I. Slavici, « Păsăreasca » de azi. « Adev. lit. și art. », 1924.

⁴ I. Slavici, Amintiri, București, 1924, p. 177.

română. Partea sintactică. București, 1900, 200 p.». Vorbind, în prefață, despre necesitatea unui manual de gramatică, autorii expun pe scurt principiile practice după care s-au călăuzit în redactarea acestui manual școlar.

Slavici alcătuiuse mai înainte un manual de sintaxă a limbii române, însă « Manuscrisul sintaxei, gata de tipar, mi-a fost sechestrat — spune el — de către comisarul de poliție, care m-a arestat în ziua când România a intrat în război, dar nu mi-a mai fost restituit »¹. Cu toate demersurile și intervențiile făcute, el n-a mai dat de urmele manuscrisului.

Competent în problemele gramaticii, Slavici vorbește cu ironie despre fosta Academie Română « înființată anume pentru ca să ne dea o gramatică și un dicționar al limbii române ».

Într-un articol intitulat « Academia Română și Gramatica », el se ocupă de manualele de gramatică și analizează lucrarea lui D. Philippide: « Gramatica elementară a limbii române » și manualul lui Densușianu și Candrea intitulat: « Curs de limba română pentru clasa III-a secundară ». El critică superficialitatea și ignoranța în problemele de limbă. De asemenea el zugrăvește în mod realist imaginea nepăsării față de cultivarea limbii materne și critică totodată cu asprime felul cum se alcătuiau manualele școlare în trecut, sub regimul burghez: « Morfologia alcătuită de d-nii Candrea și Densușianu n-a fost și nu e pentru mine decît una din cele mai neîndoioase dovezi, că pînă chiar nici oameni ca autorii ei nu pot scăpa de păcatele societății, în mijlocul căreia trăiesc »². Prin aceste cuvinte usturătoare, Slavici demască toată ignoranța, nepăsarea și superficialitatea burgheziei în ce privește studiul limbii românești.

Vrînd să arate că pînă și specialiștii în materie de limbă se pripesc și tratează cu ușurință unele probleme de gramatică, Slavici ia ca exemplu gramatica lui Densușianu și Candrea, face o serie de observații juste, cu privire la unele inexactități din această lucrare și arată că « atît în ceea ce privește întrebuițarea articolului și declinarea substantivelor, a numelor și mai ales a pronumelor, cît și în ceea ce privește conjugarea verbelor », lucrarea lui Densușianu « suferă de multe nedumeriri ».

El apreciază însă lucrarea lui Philippide, « o adevărată comoară de constatări prețioase în ceea ce privește limba română », și o recomandă autorilor de gramatici și profesorilor de limba română. El arată însă totodată că ea n-a fost întocmită « potrivit cu destoinicia de a înțelege a școlarilor ».

În ce privește « Dicționarul limbii române », Slavici a subliniat faptul că atît timp cît nu avem un dicționar care să precizeze în mod clar înțelesul fiecărei vorbe, nu putem avea o unitate a limbii, unitate care e posibilă numai « dacă vom și lega cu toții de aceleași vorbe, același înțeles stabilit nu numai

¹ I. Slavici, Cum se scrie românește, « Adev. lit. și art. », 1924, martie 23.

² I. Slavici, Un curs de limba română. « Adev. lit. și art. », 1923, februarie 18.

după scriptură ci și după deprinderea poporului »¹. Subliniind importanța și necesitatea acestuia, el arată că « un asemenea dicționar, oglindă vie a sufletului românesc, e ceea ce așteptăm să ne vie »².

În concluzie, putem spune că în întreaga sa activitate, ca scriitor și ca profesor, Slavici a acordat o importanță deosebită structurii gramaticale a limbii. « Rostul gramaticii este să-i îndrume pe oameni a nu stropși graiul » — cu alte cuvinte să-i învețe să scrie și să vorbească corect limba maternă». Slavici a militat prin scrisul său pentru fixarea regulilor gramaticale și pentru respectarea lor. El cerea ca scriitorul să folosească formele și construcțiile consacrate ale limbii și să contribuie efectiv la perfecționarea, la precizarea și la lămurirea lor, pentru că numai în felul acesta își atinge limba scopul pentru care a fost creată — acela de a servi ca mijloc de comunicare între oameni.

Unitatea limbii noastre literare e, așa cum a spus și Eminescu, o problemă a creșterii culturii naționale. Reluând problema, Slavici arată limpede că: « Dezvoltarea, cultivarea și desăvârșirea acestei limbi literare e o chestiune de mărime națională pentru noi, iar aceia, care duc limba aceasta spre desăvârșire, sînt scriitorii noștri mai de valoare »³.

Prin legătura strînsă cu poporul, Slavici a reușit să stăpînească bine limba romină și să minuiască cu pricepere limba poporului în creația sa literară. El a subliniat valoarea de neprețuit a tezaurului lexical al limbii noastre, aflat în literatura populară, în operele clasicilor noștri precum și în graiul viu al poporului.

Slavici s-a situat întotdeauna pe o poziție înaintată în problemele limbii. El a luptat împotriva cosmopolitismului în limbă și a susținut dezvoltarea limbii literare pe baza graiului viu, folosit de masele populare.

Multe din ideile lui Slavici referitoare la limba literară sînt și astăzi actuale. Alături de marii noștri clasici, Eminescu, Caragiale și Coșbuc, cu care a lucrat mult timp împreună, Slavici reprezintă un model, demn de urmat, în ce privește cunoașterea temeinică a limbii poporului. Alături de aceștia, Slavici a cultivat limba noastră literară folosind din plin, în opera sa, frumusețea și bogăția limbii și literaturii populare.

Slavici a fost conștient de faptul că limba este un instrument de luptă și de dezvoltare și că poporul este creatorul și purtătorul limbii. Bazat pe acestea și sprijinindu-se, în creația sa literară, pe limba poporului, el ne îndeamnă: « să ne-o iubim și să cinstim pe cei ce ne-au plăsmuit-o atît de frumoasă și de înțeleaptă cum o avem ».

¹ I. Slavici, Sufletul românesc, « Convorbiri literare », 1908, p. 318.

² Ibidem.

³ I. Slavici. Articularea numelor proprii. « Tribuna », V (1888), nr. 205 — 227.